

Vägledning för omarrondering i Dalarnas län - 2018

Författare: Kerstin Granath, Therese Holmquist och Anita Lundmark

Omslagsbild: Mostphotos, Gunnar Stenberg

Förord

Länsstyrelsen i Dalarnas län tog under 2017 fram en vägledning för arbetet med kommande omarronderingar i Dalarnas län. Det gjordes i samverkan med markägare, representanter från näringsliv och intresseorganisationer samt ledning och regionala representanter för Lantmäteriet, Skogsstyrelsen, Jordbruksverket och Naturvårdsverket. Vid behov ska vägledningen revideras årligen under perioden 2018–2023.

Under 2018 har förarbete för kommande omarrondering inletts i två områden i länet. Erfarenheter från arbetet motiverar revidering av vägledningen.

Vägledningen riktar sig till alla som är berörda av eller arbetar med omarrondering.

5 februari 2019

Mikael Selander

Chef Avdelningen för hållbar utveckling

Innehållsförteckning

Förord.....	3
Innehållsförteckning	4
1. Inledning	5
2. Nytt arbetssätt	6
2.1 Regeringsuppdrag och långsiktig statlig finansiering	6
2.2 Gemensam grundsyn.....	6
2.3 Dialog, samverkan och transparens	7
2.4 Arbetssätt	8
2.5 Förarbete	12
2.6 Förrättning.....	16
2.7 Uppföljning och utvärdering	20
3. Referenser	21
Bilaga 1	22
Rutin för inventering, beskrivning och dokumentation av naturvärden.....	22
Bilaga 2	25
Rutin för inventering, beskrivning och dokumentation av kulturmiljövärden ...	25
Bilaga 3	27
Riktlinjer för inventering, beskrivning och dokumentation av sociala värden..	27

1. Inledning

1.1.1 Bakgrund

I Dalarnas län finns cirka 1,9 miljoner hektar produktiv skogsmark. Ungefär en tredjedel, 534 000 hektar, har en ägosplittrad fastighetsstruktur. Ur ett samhällsperspektiv är nyttan av omarrondering tydlig och bestående. Förbättrad fastighetsstruktur är en grundläggande förutsättning för rationellt brukande vilket ger högre skogsproduktion. Det ger bättre tillgång på råvara för skogsindustrin, ökad sysselsättning och skatteintäkter, långsiktigt hållbar landsbygdsutveckling, minskade terrängtransporter, ökad inlagring av kol, mindre administrativa kostnader för myndigheter och en stärkt rättssäkerhet. Omarrondering ger också en unik möjlighet att inventera och vid behov skydda värdefull natur och kulturmiljö.

För en redovisning av samhällseffekter av omarrondering och hur berörda myndigheters arbete med omarrondering kan effektiviseras och stärkas enligt det regeringsuppdrag som Länsstyrelsen i Dalarnas län fick i regleringsbrevet för 2017 hänvisas till Granath et. al 2017 och Länsstyrelsen i Dalarnas län 2017.

För att markägarna ska vara positiva till omarrondering måste de ekonomiska förutsättningarna vara fördelaktiga och det måste finnas ett stort förtroende för berörda myndigheter. Förtroende skapas genom information, dialog, delaktighet och transparens.

1.1.2 Syfte

Vägledningen är en beskrivning av hur omarrondering kan bedrivas för att den ska leda till ett tillfredsställande slutresultat. Här föreslås hur en konstruktiv dialog med markägare kan uppnås, hur omarronderingsarbetet kan effektiviseras och stärkas samt hur en god samverkan mellan berörda myndigheter kan åstadkommas med gemensam grundsyn, riktlinjer och ambitionsnivå samt en tydlig ansvarsfördelning.

Vägledningen riktar sig i första hand till de myndigheter som är direkt involverade i omarronderingsverksamhet, dvs. Länsstyrelsen i Dalarnas län, Lantmäteriet och Skogsstyrelsen. Dessutom kan den vara av intresse för Jordbruksverket, Naturvårdsverket, berörd kommun, markägarorganisationer och intresserade markägare.

Vägledningen används i ett pilotprojekt. Under 2018 har två områden i Rättviks kommun ingått i pilotprojektet. Utifrån de erfarenheter som görs i pilotprojektet och de synpunkter som framförs från markägare och berörda myndigheter revideras vägledningen vid behov årligen under perioden 2018–2023.

2. Nytt arbetssätt

Det förslag till nytt arbetssätt vi har utarbetat är resultatet av möten med markägare och lokala politiker samt representanter för näringsliv, intresseorganisationer och samtliga berörda myndigheter.

Förslaget består i huvudsak av tre delar

- Begäran om likalydande regeringsuppdrag till Länsstyrelsen i Dalarnas län, Lantmäteriet och Skogsstyrelsen att gemensamt verka för omarrondering i Dalarnas län. Begäran lämnades till Näringsdepartementet 13 oktober 2017. I december 2017 fick samtliga tre myndigheter omarronderingsuppdrag i sina regleringsbrev för 2018.
- Begäran om långsiktig statlig finansiering av arbetet med omarrondering. Begäran lämnades till Näringsdepartementet 13 oktober 2017. Ännu har inte regeringen beviljat finansiering enligt begäran.
- Förändrat arbetssätt som bygger på gemensam grundsyn, dialog, samverkan och transparens.

De två första delarna beskrivs utförligt i delrapport (Granath et al. 2017) och slutrapport (Länsstyrelsen Dalarnas län 2017) som lämnades till regeringen under 2017. Olika aktörers erfarenheter av tidigare omarronderingar har sammanfattats i en projektrapport (Granath & Lundmark 2017).

2.1 Regeringsuppdrag och långsiktig statlig finansiering

Helt avgörande för möjligheterna att genomföra omarrondering i Dalarnas län är att Länsstyrelsen i Dalarnas län, Lantmäteriet och Skogsstyrelsen har ett tydligt uppdrag från regeringen att gemensamt arbeta med detta.

Ett nytt uppdrag får stora konsekvenser då det blir en tydlig prioriteringsgrund för myndigheterna vad gäller ekonomiska och andra resurser.

Från regeringen har vi efterfrågat förstärkt långsiktig finansiering av den fortsatta omarronderingsverksamheten i Dalarnas län fördelat enligt följande (Länsstyrelsen Dalarnas län 2017):

- Höjning av Jordbruksverkets anslag 1:20 (Stöd till jordbrukets rationalisering m.m.)
- Ökat ramutrymme för Jordbruksverkets jordfond samt att jordfonden blir revolverande
- Säkerställande av Lantmäteriets s.k. nedsättningsmedel (delar av anslag 1:6)
- Medel för inventering och formellt skydd av naturvärden (Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen)
- Medel för inventering av kulturmiljövärden (Länsstyrelsen)

2.2 Gemensam grundsyn

För ett lyckat slutresultat där samtliga aspekter i omarronderingen beaktas är det avgörande att de inblandade myndigheterna har en gemensam grundsyn som förklarar varför den ägosplittrade marken behöver omarronderas.

Den gemensamma grundsynen omfattar all samhällsnytta som en omarrondering medför. Utan en gemensam grundsyn finns det risk för att respektive

myndighet inte ser till helheten utan endast till sitt eget ansvarsområde. I tidigare genomförda omarronderingar har det inte funnits en tydlig och förankrad gemensam grundsyn hos berörda myndigheter.

Nu är samtliga berörda myndigheter överens om en grundsyn som innebär att omarrondering görs i syfte att förbättra fastighetsstrukturen. Det möjliggör ett rationellt skogsbruk, skapar fungerande infrastruktur, främjar en positiv landsbygdsutveckling med bland annat ökad sysselsättning samt bidrar till minskad klimatpåverkan genom en växande och hållbar virkesproduktion. Genom inventeringar av värdefulla natur- och kulturmiljöer och beskrivning av sociala värden säkerställs vid omarrondering ett varaktigt skydd av värdefulla miljöer samtidigt som skogsproduktionen ökar genom ett aktivt brukande av resterande areal. Omarrondering medför dessutom förbättrad rättssäkerhet genom exempelvis tydligt uppmärkta fastighetsgränser, upplösande av onödiga samfälligheter och utredning av de rättigheter som tillhör fastigheterna. Detta leder till förenklat brukande för fastighetsägarna och minskade myndighetskostnader.

För att stärka den gemensamma grundsynen och samverkan mellan berörda myndigheter bjuder Länsstyrelsen in Lantmäteriet och Skogsstyrelsen till samverkansmöten minst två gånger per år.

2.3 Dialog, samverkan och transparens

Transparens och god kommunikation med markägare är förutsättningar för genomförandet liksom en utökad dialog och väl fungerande samverkan mellan alla berörda myndigheter. För att kunna ha en fungerande dialog behöver omarrondering genomföras i mindre delområden.

Äganderätten har blivit allt viktigare vilket ökar behovet av ett större inflytande från markägarna vid omarrondering, det krävs ökad lyhörddhet för deras önskemål och arbetet måste vara transparent. Markägarna måste känna sig delaktiga i processen. En målsättning är att markägarna ska se omarronderingen som sitt projekt och att de är med och driver arbetet med ledning och stöd från berörda myndigheter. Därigenom kommer osäkerheten att minska, och förhoppningsvis även genomförandetiden, då risken för överklaganden minskar. För att uppnå den känslan krävs fungerande samverkan och dialog med markägarna.

Lika viktigt som en bra dialog är att alla aktörer förstår varandra och gemensamt skapar en helhetssyn. Det gäller både materiella värden som timmer, massaved, bioenergi och jordbruksprodukter och immateriella värden som öppet landskap, kulturmiljö och attraktivitet för boende och besökare.

Kommunikationen mellan markägare och myndigheter förbättras genom att ett flertal markägarmöten genomförs och att Länsstyrelsen är närvarande lokalt i byn under processen och vid önskemålsdagar.

Idag bor många markägare inte längre på orten där de har sin skog. För att alla ska känna sig inkluderade är kommunikation med dessa markägare viktig. För att bygga upp ett förtroende hos markägarna krävs att de har insyn i processen och i arbetet hos respektive myndighet. För information och kommunikation mellan myndigheter och markägare används en lättillgänglig

webblösning där markägarna får fortlöpande information om det arbete som pågår.

Det är viktigt att den information som delges berörda sakägare från olika myndigheter är samstämmig och förenlig med gällande lagstiftning för att skapa förtroende för processen och för myndigheterna.

En fungerande samverkan mellan myndigheterna kräver tydlighet i roller och ansvarsfördelning. En gemensam digital samarbetsyta upprättas för varje omarronderingsområde där dokument och annat material delas.

Länsstyrelsens kommunikationsplan för förarbetet inför och utvärdering av omarrondering beskriver hur övergripande och generell kommunikation i samband med omarronderingsprojekt bör genomföras. Dessutom beskrivs områdesspecifika kommunikationsinsatser i projektplanen för varje enskilt omarronderingsprojekt. I kommunikationsplanen finns rutiner för Länsstyrelsens dokumenthantering och där framgår vilka handlingar som ska arkiveras och hur.

2.4 Arbetssätt

2.4.1 Projektorganisation

Med det nya arbetssättet är markägare i högsta grad involverade i förarbetet och det är viktigt att upprätthålla den delaktigheten genom hela processen. Några funktioner behövs dels för att binda ihop förarbetet med förrättningen, dels för att involvera nödvändiga kompetenser för att undvika misstag och uppnå hög kvalitet på slutprodukten.

Funktionerna behövs även för att säkerställa att arbetet genomsyras av den gemensamma grundsynen och att alla former av samhällsnytta beaktas. Dessa funktioner ska också säkerställa kommunikation, samverkan, kontinuitet och transparens mellan de olika myndigheterna och mellan myndigheter och markägare.

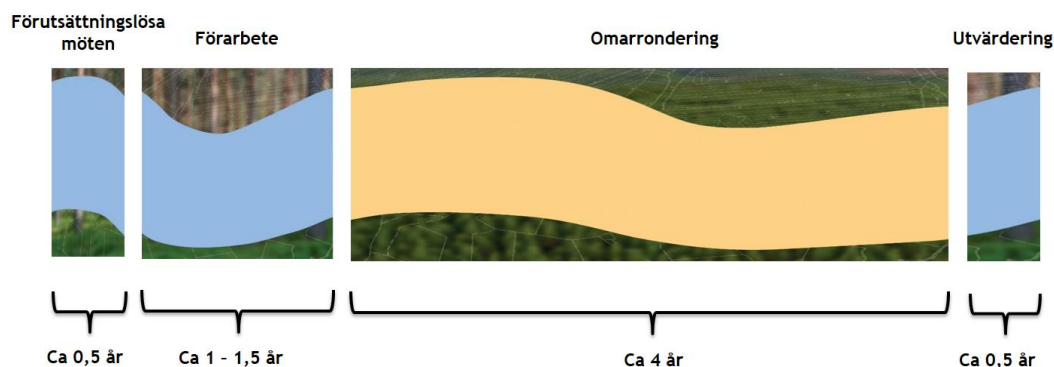
För att tillgodose dessa behov föreslår vi att varje omarrondering genomförs som ett projekt med styrgrupp, projektledare, projektgrupp, referensgrupp, markägare samt i förekommande fall även väggrupp. De olika funktionernas roller och mandat utvecklas nedan.

2.4.2 Projektfaser

I det uppdrag som Länsstyrelsen i Dalarnas län fick från regeringen 2017 ingick att effektivisera och utveckla omarronderingsprocessen. Vår uppfattning är att den vikande opinionen för omarrondering som iakttagits de senaste åren är en följd av en alltför rationell process som har bidragit till att människan – markägaren – har hamnat i bakgrunden i arbetet med omarrondering. En omarrondering är så mycket mer än att flytta fastighetsgränser, både för den enskilde markägaren och för samhället i stort.

För att underlätta markägarnas delaktighet i arbetet föreslår vi att omarronderingar genomförs i mindre områden än vad som tidigare varit fallet. Lämplig avgränsning för ett omarronderingsprojekt kan vara en eller ett par byar. Flera sådana omarronderingsprojekt kan med fördel genomföras parallellt. I vissa fall, där det är önskvärt, kan varje by då utgöra ett delprojekt inom ett större omarronderingsprojekt.

Schematisk bild av omarronderingsprocessen enligt det nya arbetssättet

Tidigare har omarronderingsarbetet inletts med en förstudie som i allt väsentligt utformats av berörda myndigheter. Denna förstudie ersätts med ett **förarbete** som utförs i dialog och samarbete mellan markägare och myndigheter. Under förarbetet är Länsstyrelsen i Dalarnas län huvudansvarig, men markägarna behöver vara delaktiga och bidra med väsentlig kunskap om lokala förhållanden och förutsättningar. Arbetet baseras på protokollförda markägarmöten som bildar ett underlag för ansökan om omarrondering. En projektledare, utsedd av Länsstyrelsen, leder hela förarbetet. En referensgrupp (se nedan), tillsätts i ett tidigt skede av förarbetet, så snart markägarna beslutat att de vill inleda ett förarbete för omarrondering.

Förarbetet pågår tills markägarna känner sig redo att lämna en **ansökan** om omarronderingsförrättning. Referensgruppen ges möjlighet att komma med förslag till förändringar och förbättringar i ansökan innan den lämnas till Lantmäteriet.

När ansökan kommit till Lantmäteriet inleds en omarronderings**förrättning**. Under förrättningen är Lantmäteriet huvudansvarig. Projektledaren har ansvar för inlämnande av ansökan och samtliga framtagna underlag när projektet övergår från förarbete till förrättning.

2.4.3 Markägarna

Markägarna ska se förarbetet och omarronderingen som sitt projekt som de är med och driver med ledning och stöd från berörda myndigheter. De ska vara delaktiga genom samverkan och dialog mellan markägarna och berörda myndigheter. Myndigheterna ska vara lyhörda för markägarnas kunskaper och önskemål och markägarna ska ha tillgång till aktuell information om processen. Projektledaren håller markägarna informerade om hur projektet fortskrider. Bland annat ska det finnas en lättillgänglig webbblösning för att tillgodose informationsbehovet. Olika projektwebbar har utvärderats. Slutsatsen är att dessa alternativ är för avancerade och behöver ersättas av en enklare variant.

Förarbetet baseras på markägarmöten där markägarna behöver vara delaktiga och bidra med väsentlig kunskap om lokala förhållanden och förutsättningar.

I ett tidigt skede av förarbetet tillsätter Länsstyrelsen en referensgrupp. Den ersätter den markägarkommitté som funnits i tidigare omarronderingar. Markägarna behöver vara delaktiga i att utse och godkänna en oberoende markägarrepresentant¹ i referensgruppen.

Markägarna har vid önskemålsdagar möjlighet att enskilt framföra önskemål gällande sina fastigheter till Länsstyrelsen.

Förarbetet pågår tills markägarna känner sig redo att lämna in ansökan om omarronderingsförrättning till Lantmäteriet. Under förrättningen kan markägarna ha kontakt med såväl Lantmäteriet som projektledare.

2.4.4 Styrgrupp

Styrgruppen utses av Länsstyrelsen. I styrgruppen bör ingå en person vardera från Länsstyrelsen i Dalarnas län, Lantmäteriet och Skogsstyrelsen. Styrgruppen har mandat att fatta beslut om projektets inriktning och genomförande samt om vilka resurser som står till projektets förfogande. Projektledaren rapporterar halvårsvis till styrgruppen om projektets status. Styrgruppen ska ge projektledaren det stöd som krävs för att projektet ska kunna genomföras.

2.4.5 Projektledare

Projektledaren utses av Länsstyrelsen så snart markägarna har signalerat att de vill inleda ett förarbete. Det är viktigt att projektledaren har en god arbetssituation som ger förutsättningar för kontinuitet i projektledningen. Ambitionen är att samma projektledare följer hela processen fram tills omarronderingen vunnit laga kraft.

För att projektledaren ska kunna leda projektet krävs det att denne har ett konkret uppdrag, med uppsatta mål och ett väl definierat mandat. Det är viktigt ur både myndighets- och markägarperspektiv att det inte uppstår ett glapp i processen eller i kommunikationen när projektet övergår från förarbete till förrättning. Det är därför viktigt att det är tydligt vilka befogenheter projektledaren har i förhållande till övriga parter i projektet (markägare, berörd kommun, myndigheter). Från samtliga parter ska projektledaren fortlöpande få information som berör markägarna och projektet.

Projektledaren upprättar snarast möjligt en projektplan i samråd med berörda myndigheter. Den kommuniceras med markägarna och berörd kommun. Projektplanen ska definiera projektledarens mandat.

Enligt förslaget ingår det i projektledarens arbetsuppgifter att under förarbete och utvärdering:

- ansvara för att projektplanen följs och se till att projektet uppnår uppställda mål utifrån projektledarens mandat
- ansvara för kommunikation, information och administration och säkerställa samverkan mellan de olika myndigheterna
- upprätthålla transparensen mellan myndigheter och markägare

¹ Markägarrepresentant som inte är berörd av den aktuella omarronderingen men som accepterats av markägarna.

- förmedla skriftlig och muntlig målgruppsanpassad information till respektive målgrupp vid lämplig tidpunkt
- ansvara för administration och kontinuerlig uppdatering av webblösning för information till markägare och kommunikation med myndigheter
- arrangera markägarmöten och se till att dessa möten dokumenteras

Det konkreta förarbetet genomförs av medlemmarna i projektgruppen som, under ledning av projektledaren, är ansvariga för olika delar av förarbetet. Till stöd för projektledare och projektgrupp finns referensgruppen som innehar nödvändiga kompetenser och bidrar med idéer, råd och synpunkter.

2.4.6 Projektgrupp

Projektgruppen består av de personer som utför det faktiska arbetet i förarbetet. Det är i första hand projektgruppens medlemmar som medverkar på markägarmöten och ansvarar för att den information och kunskap som krävs för genomförandet av de mötena tas fram inom medlemmarnas respektive sakområden. Den som ska medverka i projektgruppen bör ha sakkunskap i det som projektet handlar om och erfarenheter av denna typ av frågor. Projektledaren utser projektgruppen och ansvarar för att gruppen har den kompetens som krävs för förarbetet. Projektgruppens medlemmar och andra berörda parter levererar material till projektet enligt projektplan och i enlighet med eventuell kravspecifikation från projektledaren.

Merparten av gruppens insats utförs under förarbetet då projektgruppen tillsammans med markägarna och övriga intressenter tar fram nödvändiga underlag för ansökan om omarrondering. Gruppens arbete leds och samordnas av projektledaren.

2.4.7 Referensgrupp

Referensgruppen har en rådgivande och stödjande funktion med enda målsättning att säkerställa ett gott slutresultat. Den fungerar som kompetensstöd till projektledare och projektgrupp. Gruppens roll är att bidra med olika kompetenser för att undvika misstag. Den ska överbrygga det glapp som annars kan uppstå vid eventuellt byte av personal och då huvudansvaret, i samband med övergången från förarbete till förrättning, övergår från Länsstyrelsen till Lantmäteriet. Under förarbetet bör referensgruppen, utöver ett inledande möte, ha minst ett avstämningsmöte innan markägarna ska avgöra om en ansökan om omarrondering ska lämnas in. Referensgruppen ges möjlighet att komma med förslag till förändringar och förbättringar i ansökan innan den lämnas till Lantmäteriet.

Referensgruppen tillsätts av Länsstyrelsen i ett tidigt skede av förarbetet, så snart markägarna beslutat att de vill inleda ett förarbete. Den ersätter den i tidigare omarronderingar förekommande markägarkommittén. Referensgruppen representerar flera olika intressen och riskerar därför inte att bli partisk. Referensgruppen har tillgång till en för ändamålet anpassad digital samarbetsyta för information och kommunikation.

I referensgruppen ska finnas representanter från Länsstyrelsen i Dalarnas län, Lantmäteriet, Skogsstyrelsen, berörd kommun och en oberoende markä-

garrepresentant². Projektledaren är också med i referensgruppen. Medlemmarna i referensgruppen får inte vara personligen berörda av den aktuella omarronderingen.

Från referensgruppen kan projektledaren och projektgruppen få nya infallsvinklar samtidigt som medlemmarna i referensgruppen får information om projektet som de kan vidarebefordra till de myndigheter eller grupper de företräder. Referensgruppen fungerar som en informationsförmedlare både till och från projektet. Referensgruppen ska, tillsammans med projektledaren, bidra till att arbetet genomsyras av den gemensamma grundsynen samt säkerställa kontinuitet genom hela processen. Referensgruppen har inget ansvar gentemot enskilda markägare, men ett ansvar att företräda markägarkollektivets intressen.

Det är önskvärt att referensgruppen används av förrättningslantmätaren vid samråd och för information. Referensgruppen bör ges möjlighet att se utkastet till ny skiftesplan innan det skickas ut till markägarna.

2.4.8 Väggrupp

Vissa ägosplittrade områden har idag ett fullgott vägnät, men i många områden behövs en utbyggnad av vägnätet för att möjliggöra ett rationellt brukande av skogen. Vid omarrondering av de områden där vägnätet har brister bildas en väggrupp som ska arbeta med dessa frågor.

Väggruppen, består av en vägspecialist från Skogsstyrelsen och personer med god kännedom om de lokala förhållandena samt erfarenhet av anläggning av skogsbilvägar, utsedda av markägarna.

Skogsbilvägar bör anläggas i själva omarronderingsförrättningen i den mån båtnad uppnås och väggruppens utredning visar att nybyggnation av vägar krävs för ett gott slutresultat. Väggruppen ska under förarbetet stå för båtnadsberäkning, projektering, utstakning och kostnadsberäkning av vägbyggnation. Detta finansieras inom förarbetet. I ansökan om omarrondering ingår i dessa fall även ansökan om anläggningsförrättning för vägar. Vägbyggnationen bekostas av tillträdande fastighetsägare.

Lantmäteriets modell för produktionsutjämning av förrättningar påverkar möjligheterna att handlägga anläggningsförrättningar separat i omedelbar anslutning till omarronderingsförrättning. Detta innebär att om man inte gör detta arbete under omarronderingen riskeras att vägarna och skiftesplanen inte synkroniseras och att markägarna tillträder sin nya mark utan att på flera år ha de vägar som krävs för ett rationellt brukande av skogen.

2.5 Förarbete

För att ett förarbete ska inledas krävs att någon eller några av markägarna i ett skifteslag tar ett inledande initiativ genom att muntligt eller skriftligt kommunicera med Länsstyrelsen att det finns ett intresse av att förbättra områdets fastighetsstruktur. Det är också markägarna som avgör om de vill inleda

² Markägarrepresentant som inte är berörd av den aktuella omarronderingen men som accepterats av markägarna.

ett förarbete. Länsstyrelsen, i sin roll som markägare, ska inte inleda ett förarbete.

Flödesschema för det inledande arbetet och förarbetet

Förarbetet pågår fram tills en eventuell ansökan om omarrondering inkommit till Lantmäteriet. Om markägarna ej önskar inlämna en ansökan om omarrondering avslutas förarbetet. Under förarbetet är Länsstyrelsen i Dalarnas län huvudansvarig för arbetet, men Lantmäteriet, Skogsstyrelsen, berörd kommun, referensgrupp, projektledare och projektgrupp medverkar.

Förarbetet ska beskriva ett flertal av byns materiella och immateriella värden³. Informationen inhämtas från såväl markägare som myndigheter. Markägarmöten med olika teman arrangeras utifrån den gemensamma grundsynen och markägarnas frågor och önskemål.

Parallellt med markägarmötena påbörjas de inventeringar och beskrivningar som krävs som underlag i förarbetet, dvs. inventering av nyckelbiotoper, övriga naturvärden, kulturmiljövärden, sociala värden och utredning gällande behov av nya vägar.

2.5.1 Intresse från markägare

Länsstyrelsen har en viktig roll i att väcka intresse för och informera om omarrondering i ägosplittrade områden. När intresse signaleras från markägare bjuder Länsstyrelsen in samtliga markägare i det aktuella området till minst två inledande förutsättningslösa möten för samtal om markägarnas målbilder och den framtida fastighetsstrukturen i området. Dessa möten är öppna för markägarnas frågor och Länsstyrelsen undersöker intresset för att

³ Materiella värden är t.ex. timmer, massaved, bioenergi, jordbruksprodukter och vägar. Immateriella värden är bl.a. landskapet, kulturmiljö, naturvärden, attraktivitet för boende och besökare.

påbörja ett förarbete. Samtliga markägare får per post minnesanteckningar från dessa möten. I utskicket efter det första förutsättningslösa mötet bifogas den broschyr om omarrondering som Länsstyrelsen tagit fram under 2018 i samverkan med Lantmäteriet och Skogsstyrelsen (*Omarrondering – så här gör vi nu!*).

Om markägarna önskar medverka Lantmäteriets vid något av de förutsättningslösa mötena med generell information om hur omarronderingsförrättningar går till.

Vid det sista förutsättningslösa mötet avgör närvarande markägare om de vill inleda ett förarbete eller inte. I inbjudan till detta möte behöver det vara mycket tydligt att det är de markägare som är närvarande på mötet som avgör om ett förarbete ska påbörjas.

2.5.2 Inledande förarbete

På markägarnas initiativ inleds förarbetet. Länsstyrelsen upprättar ett projektdirektiv och tillsätter en styrgrupp. Länsstyrelsen utser en projektledare som tillsammans med projektgrupp och referensgrupp följer omarronderingen hela vägen fram tills den vunnit laga kraft. Projektledaren upprättar, i samråd med berörda myndigheter, en projektplan för omarronderingen. Planen förankras hos markägarna.

Om markägarna väljer att inleda förarbetet medverkar, förutom Länsstyrelsen, även Skogsstyrelsen och berörd kommun på markägarmötena. Lantmäteriet kan under förarbetet bistå med statistik och kartmaterial på övergripande nivå. Först när markägarna har lämnat in en ansökan om omarrondering kan Lantmäteriet påbörja handläggningen av förrättningen i det specifika området.

2.5.3 Beskrivning av immateriella värden

När förarbetet har inletts ska områdets olika värden inventeras, kartläggas och beskrivas så snart det är praktiskt möjligt.

För beskrivning av höga naturvärden är Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen ansvariga och arbetet utförs enligt en gemensamt framtagen rutin (Bilaga 1). Länsstyrelsen är ansvarig för beskrivning av kulturmiljövärden och arbetet utförs enligt en utarbetad rutin (Bilaga 2). Det är önskvärt att beskrivningen av områdets sociala värden görs av den berörda kommunen enligt riktlinjer framtagna av Länsstyrelsen (Bilaga 3). Kulturmiljö och sociala värden bör beskrivas även i bykärnan och på åker/ängsmark som troligen blir undantagna från omarronderingen.

2.5.4 Markägarmöten

När projektplanen är fastlagd och projektorganisationen klar utformas förarbetet utifrån det aktuella området. Förarbetet baseras på markägarmöten med olika teman där markägarna behöver vara delaktiga och bidra med väsentlig kunskap om lokala förhållanden och förutsättningar. Antalet möten, vilka frågor som ska behandlas och vilka som ska medverka vid respektive möte avgörs av projektledaren tillsammans med markägarna och projektgruppen. Markägare som inte kan närvara personligen vid dessa möten ska erbjudas möjlighet att vara med på distans via Skype eller annan teknisk lösning. Projektledaren arrangerar och dokumenterar mötena.

Vid det första mötet inom förarbetet ska markägarna få information om och ha möjlighet att lämna synpunkter på projektplanen. Dessutom ska vid detta möte flera viktiga frågor introduceras; naturvärden, kulturmiljövärden och sociala värden. Det första mötet ska även ge möjlighet till fortsatta samtal om målbilder. Markägarnas delaktighet ska prioriteras. Dessa inledande diskussioner ska därefter följas upp och utvecklas vid senare markägarmöten inom förarbetet.

På ett av de första mötena hanteras de yttre gränserna för omarronderingsområdet och vilken mark markägarna önskar undanta från omarronderingen⁴. Markägarna ska själva vara med och utforma hur de vill arbeta med att ta fram förslag till geografiska avgränsningar. Eftersom detta kan påverkas av de önskemål som markägarna framför vid önskemålsdagarna är det lämpligt att ha ytterligare ett möte om de geografiska avgränsningarna när samtliga önskemålsträffar är genomförda.

På markägarmöte om naturvärden medverkar Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen. Markägarnas delaktighet ska prioriteras. Under mötet hålls ett samtal om vilket landskap markägarna vill ha och hur det ska åstadkommas. Resultat av inventering/beskrivning av naturvärden presenteras tillsammans med information om bildandet av eventuella naturreservat, biotopskydd och naturvårdsavtal.

På markägarmöte om kulturmiljö och sociala värden medverkar Länsstyrelsen och berörd kommun. Markägarnas delaktighet ska prioriteras. Under mötet förs ett samtal om kulturmiljö och sociala värden i byn hur dessa ska bevaras. Resultat av inventering/beskrivning av kulturmiljö och sociala värden presenteras.

Andra markägarmöten som ordnas handlar om bland annat avverkningsstopp, juridiska frågor, skattefrågor, samägande, generationsskifte och skogsbilvägar. Ett avverkningsstopp pågår tills omarronderingen är klar och påverkar samtliga markägare. Till möte om avverkningsstopp inbjuds därför även virkesköpare och drivningsledare som är aktiva i området. Detta för att i god tid planera eventuella avverkningar så att markägarnas likviditet inte påverkas under avverkningsstoppet. Dessutom kan ytterligare möten hållas efter markägarnas önskemål.

Syftet med markägarmötena är att tillsammans med markägarna ta fram ett underlag som beskriver hur man önskar genomföra omarronderingsförrättningen samt hur natur- och kulturmiljövärden och sociala värden ska beaktas i området. Samtidigt ska markägarna vid dessa möten få svar på de frågor som uppkommer så att man som markägare känner sig trygg att gå in i en omarronderingsförrättning.

⁴ Exempel på områden som kan undantas är bebyggelseområden (bykärnor, tomter, fäbodrar mm), fastigheter för annat ändamål än jord- och skogsbruk (t.ex. industrifastigheter), detaljplanerade områden och områden där planläggning pågår, mark där det finns ett positivt förhandsbesked för bygglov och välarronderade skiften eller välarronderad del av ett större skifte, såvida de inte stör fastighetsstrukturen.

Förutom markägarmöten erbjuds markägarna andra möjligheter till information och kommunikation med myndigheterna. Bland annat erbjuds en webblösning där information och dokument är lättillgängliga.

2.5.5 Önskemålsdagar

Under förarbetet bjuder Länsstyrelsen in samtliga markägare till individuella möten där de får framföra önskemål gällande sin fastighet. Dessa så kallade önskemålsdagar genomförs i den berörda byn. Detta är endast önskemål och inga löften om slutresultatet kan ges innan den slutliga skiftesplanen är lagd. Om markägaren vill kan önskemålen utformas som ett undertecknat yrkande som lämnas till Lantmäteriet tillsammans med ansökan om omarrondering. Lantmäteriet tar i möjligaste mån hänsyn till markägarnas önskemål när utkastet till den nya skiftesplanen läggs. Det kommer att finnas möjlighet att komma med synpunkter och förtydliga önskemålen även under lantmäteriförrättningen.

2.5.6 Vägar

Vissa ägosplittrade områden har redan idag ett fullgott nät av skogsbilvägar, men i de områden där vägnätet har brister ska en väggrupp under förarbetet ta fram båtnadsberäkning, projektering, utstakning och kostnadsberäkning för byggande av nödvändiga vägar.

Tillgängligheten till skogen är avgörande för att man ska kunna utföra den skogsskötsel som leder till en ökad tillväxt i skogen. Det är mycket angeläget att det, efter utförd omarrondering, finns ett fullgott vägnät. Skogsbilvägar behöver därför anläggas inom eller i samband med förrättningen om nybyggnation av vägar krävs för ett gott slutresultat och båtnad uppnås.

2.5.7 Ansökan om omarrondering

När markägarna har fått svar på de frågor som kan besvaras i detta skede och de känner sig redo avgör de om en ansökan om omarrondering ska lämnas in till Lantmäteriet eller ej. I de fall markägarna vill lämna in en ansökan bistår Länsstyrelsen med att utarbeta ett förslag till ansökan. Den bör vara utformad på ett sätt som möjliggör för förrättningslantmätaren att utföra förrättningen enligt ansökan men inom fastighetsbildningslagens ramar. Förslag till ansökan studeras av referensgruppen som kan ge markägarna råd och förslag till eventuella förändringar. Därefter får markägarna ta ställning till och slutligen godkänna ansökan som de därefter lämnar till Lantmäteriet.

Lantmäteriet ska meddela en preliminär uppskattning, om det är möjligt enligt riktlinjer och föreskrifter, för markägarens förrättningskostnad per hektar innan markägarna tar ställning till om ansökan ska inlämnas.

2.6 Förrättning

När ansökan om omarrondering inkommit övergår processen i en omarronderingsförrättning som Lantmäteriet är huvudansvarig för.

Flödesschema för förrättningen

2.6.1 Ansökan inkommer

Till ansökan bifogas de underlag som utarbetats under markägarmötena och övrigt material som tagits fram under förarbetet. Till dessa underlag räknas bl.a. förslag till geografisk avgränsning, beskrivningar av höga naturvärden, kulturmiljövärden och sociala värden samt de underlag som en eventuell väggrupp har utarbetat. Underlaget inkluderar även de eventuella yrkanden som markägarna gjort vid önskemålsdagarna. Eventuell ansökan om anläggningsförrättning för vägar och underlag för denna lämnas samtidigt.

Lantmäteriet ska i förrättningen, så långt det är möjligt, beakta samtliga de underlag som lämnas in tillsammans med ansökan. Samtliga yrkande prövas mot gällande lagstiftning.

2.6.2 Båtnadsberäkning och opinionsprövning

Innan beslut kan tas om att genomföra omarrondering enligt ansökan måste Lantmäteriet pröva nyttan med förrättningen (båtnadsberäkning⁵) och opinionsläget (opinionsprövning⁶).

Båtnadsberäkningen innebär att Lantmäteriet kontrollerar att fördelarna med omarronderingen övervinner de kostnader och olägenheter som den medför. Båtnadsberäkningen görs kollektivt, dvs. på alla fastigheter som kommer

⁵ Fastighetsbildningslagen 5 kap. 4 §: Fastighetsreglering får ske, under förutsättning att lämpligare fastighetsindelning eller eljest mer ändamålsenlig markanvändning vinnes samt att fördelarna härav överväger de kostnader och olägenheter som regleringen medför.

⁶ Fastighetsbildningslagen 5 kap. 5 § 2 stycket: ...får regleringen ej äga rum, om de sakägare som har ett väsentligt intresse i saken mera allmänt motsätter sig regleringen och har beaktansvärda skäl för det. Vid prövningen av sådan fråga skall främst deras mening beaktas som har störst nytta av regleringen.

att ingå i omarronderingen, vilket innebär att båtnad kan uppnås trots att det kan finnas enskilda fastigheter som inte uppnår båtnad.

Markägarna måste därefter ta ställning till om de vill att omarronderingen ska genomföras eller inte. Lantmäteriet undersöker sakägarnas ståndpunkt genom röstning. Detta kallas opinionsprövning. Lagen är skriven så att det är motståndet mot omarrondering (de som röstar NEJ) som mäts, både antal fastighetsägare och arealmässigt. Det innebär i praktiken att både de som röstar JA och de som inte röstar alls hamnar på JA-sidan.

2.6.3 Tillståndsbeslut

Alla markägare bjuds in till ett öppningssammanträde där resultatet av opinionsprövningen redovisas. Övriga förutsättningar för förrättningen, såsom områdets yttre gränser, vilka markägare som blir berörda m.m. fastslås på detta möte.

Om förrättningslantmätaren bedömer att båtnadsvillkoret och opinionsvillkoret är uppfyllda, fattar denne tillståndsbeslut⁷. Det är ett beslut som garanterar att omarrondering ska genomföras.

Görs motsatt bedömning, om något eller båda villkoren inte är uppfyllda, ställs förrättningen in. Beslutet meddelas skriftligt till alla sakägare och kungörs i tidningar. I båda fallen kan beslutet överklagas. Ett överklagande hanteras av mark- och miljödomstolen och fördröjer arbetet väsentligt.

När tillståndsbeslutet vunnit laga kraft kallas alla markägare till ett förrättningssammanträde. Avsikten är att informera om förrättningen, inhämta synpunkter och besvara eventuella frågor från markägarna.

Vid sammanträdet beskriver Lantmäteriet hur man kommer att beakta de olika underlag som tagits fram i förarbetet.

2.6.4 Avverkningsstopp och värdering

Om en hävdemätning inte redan är gjord påbörjas denna så snart det är möjligt, dock senast när positivt tillståndsbeslut om omarrondering meddelats. Hävdemätning innebär att alla befintliga gränser mäts in.

När tillståndsbeslutet vunnit laga kraft beslutar Lantmäteriet om avverkningsstopp och den skogliga inventeringen av området påbörjas. Inventering och värdering är en del av det tekniska arbete som utförs under förrättningen. Avverkningsstoppet pågår tills omarronderingen vinner laga kraft. Det påverkar samtliga markägare och därför har virkesköpare och drivningsledare under förarbetet bjudits in till ett markägarmöte. Detta för att möjliggöra planering av avverkningar så att markägarnas likviditet inte påverkas under avverkningsstoppet. Det är viktigt att, så långt det är möjligt, undvika dispenser under avverkningsstoppet, då eventuella dispensavverkningar kan medföra att inventeringar måste göras om och tidsplanen kan bli svår att hålla.

⁷ Fastighetsbildningslagen 4 kap. 26 § första stycket: Om det med hänsyn till förrättningens omfattning eller annan särskild omständighet är lämpligt att frågan om fastighetsbildningens tillåtlighet avgöres på förhand och hinder icke möter mot fastighetsbildningen, får tillstånd till denna lämnas genom särskilt beslut (tillståndsbeslut).

Samtliga skogsbestånd inventeras i fält. Fastighetskarta, skoglig beståndskarta och beståndsbeskrivning är några av de dokument som tas fram.

Inventeringen utgör grunden för den skogsvärdering som görs, där varje markägares innehav (areal, virkesvolym och terrängtransportavstånd). Därutöver bör hänsyn tas till natur- och kulturmiljövärden samt sociala värden. Det sammanställs till ett totalt ägokrav som redovisas.

Skogsvärderingen och markägarens önskemål ligger sedan till grund för fördelningen av det nya markinnehavet i den nya skiftesplanen. Där tas även hänsyn till det ökade värdet av de projekterade vägarna.

2.6.5 Ny skiftesplan

Därefter påbörjas arbetet med den nya skiftesplanen. Önskat samägande kan upplösas. Utredningar gällande fastigheternas rättigheter, servitut, andelar i befintliga samfällighetsföreningar m.m. görs. I de fall nya vägar har projekterats ska skiftesplanen anpassas till dessa. Anläggningsförrättningar och ledningsförrättningar utförs vid behov. Nya samfälligheter bildas, t.ex. grustag för framtida förvaltning av vägar.

Alla markägare har rätt att gå ur förrättningen utan väsentlig förändring av det graderingsvärde⁸ som de hade med sig in. Man får avstå sitt innehav mot ersättning om man önskar. Målsättningen är att så många markägare som möjligt ska bli nöjda med slutresultatet.

En ny fastighetsindelning/skiftesplan arbetas fram. I det arbetet beaktas i största möjliga utsträckning de underlag som tagits fram i förarbetet och markägarnas önskemål. Referensgruppen kan med fördel användas för granskning av förslaget till ny skiftesplan innan det skickas ut till markägarna.

När markägarna fått förslaget till ny skiftesplan har de möjlighet att lämna synpunkter till Lantmäteriet. Skiftesplanen justeras därefter i möjligaste mån med hänsyn till de synpunkter som lämnats in. Lantmäteriet strävar efter att skiftesplanen ska godtas av så många markägare som möjligt.

När den nya fastighetsindelningen är klar stakas de nya gränserna ut och markeras i terrängen – de nya fastigheterna mäts in.

2.6.6 Tillträde till marken

När alla åtgärder i omarronderingen är klara, tas beslut om fastighetsbildningen enligt den slutgiltiga skiftesplanen i samband med att markägarna kallas till ett slutsammanträde. Det görs också en ekonomisk avräkning för samtliga markägare som visar hur mycket var och en ska betala eller få i ersättning genom att det sammanlagda skogsvärdet förändras. Kartor och beskrivningar över samtliga skiften upprättas och omarronderingen avslutas. Markägare

⁸ Ett mått genom vilket man kan jämföra såväl olika markområden som enskilda fastigheters förändrade markinnehav. Jämförelsen sker med utgångspunkt från markens uppskattade värde, marken graderas.

https://www.lantmateriet.se/contentassets/ba915d7f563b49c1bda878007b8b3196/analysningar-och-tabellverk-for-berakning-av-graderingsvarde-i-skogsmark_2012.pdf

kan få rådata från den skogliga inventeringen och övrigt underlag för sin fastighet.

Innan förrättningen vinner laga kraft ska det löpa en tid om fyra veckor från beslutdagen. Under den tiden har den som är missnöjd med förrättningen möjlighet att överklaga. Mark- och miljödomstolen behandlar överklagandet.

2.7 Uppföljning och utvärdering

Året efter att omarrondering vunnit laga kraft ansvarar Länsstyrelsen för att, i samverkan med Lantmäteriet, Skogsstyrelsen och berörd kommun, göra en uppföljning och utvärdering av samtliga projektmål utom målet om markägarnas nöjdhet.

Projektmål som följs upp kan vara exempelvis

- Minskning av den totala rågångslängden.
- Antalet samägare med 3 delägare har minskat.
- Nödvändiga vägar är projekterade, utstakade och kostnadsberäknade.
- Höga naturvärden är registrerade och vid behov formellt skyddade av myndigheterna.
- Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar är registrerade och kända av markägare och berörda myndigheter.
- Arbetssätt och projektorganisation är utvärderade med avseende på gemensam grundsyn, dialog, samverkan och transparens.

Projektmål om de berörda markägarnas nöjdhet utvärderas cirka fem år efter avslutad omarrondering. Uppföljningen mot markägare sker i form av enkäter och/eller telefonintervjuer.

Om målen ej uppnås behöver orsakerna beskrivas och i den mån det är möjligt ska kommande projekt anpassas utifrån de erfarenheter som gjorts.

3. Referenser

Granath, K. & A. Lundmark, 2017. Långsiktig plan för omarrondering i Dalarnas län – Projektrapport november 2017. Rapport: 2017-14. 31 pp

Granath, K., A. Lundmark & M. Larsson, 2017. Långsiktig plan för omarrondering i Dalarnas län – Delrapport mars 2017. Rapporter från Länsstyrelsen i Dalarnas län, ISSN: 1654-7691. 28 pp

Länsstyrelsen Dalarnas län, 2017. Långsiktig plan för omarrondering i Dalarnas län – Slutrapport oktober 2017. Rapport: 2017-11. 20 pp

Bilaga 1

Rutin för inventering, beskrivning och dokumentation av naturvärden

Inför en omarrondering ska natur- och kulturmiljövärden inventeras inom aktuellt område. Detta görs för att kunskapen om var dessa värden finns ska vara kända av markägare och av myndigheter. Naturvårdsavsättningar i form av formellt skydd som stat och kommun kan göra kan då bestämmas utifrån aktuell kunskap. I en förlängning utgör kunskapen sedan underlag för hänsyn och planering av markanvändningen.

Utöver ny kunskap, som tas fram i och med inventeringar, ska redan känd kunskap från området sammanställas och presenteras. Innan fältarbete startar görs ett utsök om var äldre skog, som bedöms vara mindre påverkad av rationellt skogsbruk, är belägen.

Länsstyrelsen tar fram ett underlag för potentiella inventeringsytor baserat på Naturvårdsverkets kartmaterial över kontinuitetsskogar i landet, ett material som även Skogsstyrelsen kommer att utgå från i sitt arbete. När det gäller naturtyper som inte finns i skogsmark kommer studier av redan kända naturvärden vara vägledande till var eventuella fältinsatser ska ske, exempelvis i ängsmarker.

1 Inventeringar utförda av enheten för naturskydd på Länsstyrelsen

Inför inventeringarna kommer flygbilder att studeras över alla kontinuitetsskogar som är större än 20 hektar inom trakten. De bestånd som utifrån dessa studier framstår som beklädda med äldre skog och som inte verkar påverkade av modernt skogsbruk, kommer att besökas i fält. Övriga områden av intresse att besöka i fält, när det gäller naturvärden, är ängsmarker och fäbodområden där spår av biologiskt kulturarv kan finnas.

1.1 Utförande

Inventeringen kommer att följa instruktion i Naturvårdsverkets rapport 5295 från 2003 Planering av naturreservat – avgränsning och funktionsindelning. Inventeringen klassar ytor utifrån naturvärden, arter och strukturer vilka bestäms och kvantifieras. Kontakt tas med personer med lokalkännedom för att få tips om områden med höga naturvärden.

I de fall områden förmodas ha så höga naturvärden att de skulle kunna klassificeras som nyckelbiotoper informeras Skogsstyrelsen. Denna myndighet gör då ett uppföljande besök för att slå fast om så är fallet.

Utöver detta kommer noteringar om strukturer som är resultat av historisk markanvändning (biologiska kulturspår) att göras. Noteringar av övriga lämningar som kan bedömas vara av historiskt slag görs också. Om sådana noteringar görs kommer dessa att överlämnas till enheten för kulturmiljö vid Länsstyrelsen för vidare undersökning (se vidare Bilaga 2). I de fall inventeringen av kulturmiljöer gör noteringar av det som av dem bedöms som värdefulla naturelement eller strukturer ska dessa undersökas i fält av Länsstyrelsens naturvårdskompetens.

1.2 Resultat

Resultatet från inventeringen är klassade polygoner utefter naturvärde och punktskikt med arter och foton från områdena. Naturvärdena registreras i GIS-skikt som Länsstyrelsen förvaltar.

2 Inventeringar utförda av Skogsstyrelsen

För att identifiera nyckelbiotoper görs en inventering som liknar Länsstyrelsens. Efter granskning på rummet av den geografiska information som Skogsstyrelsen har tillgång till, bland annat den naturvärdesinventering som Länsstyrelsen kommer att utföra, identifieras ett antal områden som kommer att besökas i fält. Kontakt kommer också att tas med personer med lokalkännedom för att få tips om områden med höga naturvärden.

2.1 Utförande

Fältinventeringen kommer att följa Skogsstyrelsens instruktion som finns i Handbok för inventering av nyckelbiotoper, 2014. Myndigheten kommer främst att besöka ytor med en yta mindre än 20 hektar med undantag för de förslag på större områden man fått från Länsstyrelsen.

2.2 Resultat

Resultatet från inventeringen är polygoner som håller nyckelbiotopsstatus eller så kallade "naturvärdesobjekt". Nyckelbiotoperna och Naturvärdesobjekten beskrivs och registreras i Skogsstyrelsens databas på sedvanligt sätt.

3 Sammanställning av resultat

När kunskapsinhämtning i fält är slutförd ska resultatsammanställning genomföras. Sammanställningen bör inledas med en kort generell beskrivning av områdets naturmiljöer, naturgeografiska särart och betydelse i landskapet för djur, växter och människors välbefinnande (grön infrastruktur). Sammanställningen av naturvärden ska omfatta resultat av fältinventeringar utförda inom projektet, kunskap om sedan tidigare kända naturvärden och information från markägare med kunskap om höga naturvärden i området. Materialet sammanställs i kartor, bilder och text i format som tillåter att det kan lämnas till Lantmäteriet tillsammans med en eventuell ansökan om omarrondering. Resultaten överlämnas till projektledaren på Länsstyrelsen i digitalt format.

De områden med naturvärden som övervägs för områdesskydd avgränsas. Om det handlar om naturreservatsbildning är det sedan Naturvårdsverket som avgör om medel för markåtkomst kan ges.

Det samlade kunskapsunderlaget presenteras av Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen vid ett markägarmöte i byn. Vid mötet ska kunskap som markägarna besitter komplettera bilden av natur- och kulturmiljövärden. Med dessa kompletterade underlag som utgångspunkt kan framtidsfrågor för markanvändningen föras. Om en omarrondering därefter vidtas är ett av syftena med kunskapssammanställningen att markägare ska kunna framföra för dem underbyggda önskemål om sitt framtida ägande. Dokumentationen av naturvärdena kommer att skickas in till Lantmäteriet tillsammans med ansökan om omarrondering så att Lantmäteriet, så långt det är möjligt, kan anpassa den nya skiftesplanen med hänsyn till dessa värden.

4 Finansiering

4.1 Länsstyrelsens skogliga fältinventering av naturvärden

Kostnaden för Länsstyrelsens naturvärdesinventering finansieras inom ramen för ordinarie arbete med naturvärdesinventering.

4.2 Skogsstyrelsens skogliga fältinventering av nyckelbiotoper

Kostnaden för nyckelbiotopsinventeringen står Skogsstyrelsen för inom ramen för ordinarie medel för nyckelbiotopsinventering.

Bilaga 2

Rutin för inventering, beskrivning och dokumentation av kulturmiljövärden

Olika spår efter mänsklig verksamhet i våra skogar och marker är omfattande. De kulturmiljövärden de representerar ligger ofta hos betraktaren mot bakgrund av dennes kunskaper, intressen och värderingar. Inför en eventuell omarrondering ska Länsstyrelsen identifiera och dokumentera kulturspår och värden som är lagskyddade lämningar och kulturmiljöer, såsom fornlämningar och andra särskilt utpekade miljöer. Detta görs för att kunskapen om var dessa värden finns ska vara kända av markägare och av myndigheter. I en förlängning utgör kunskapen sedan underlag för hänsyn och planering av markanvändningen.

Utöver ny kunskap som tas fram ska redan känd kunskap från området sammanställas, presenteras och dokumenteras. Länsstyrelsen tar fram underlaget, utför inventering, beskriver och dokumenterar kulturmiljövärdena i samråd med markägare och andra med god lokalkännedom.

Den stora nationella fornminnesinventeringen genomfördes i Dalarna under åren 1967–1976 samt 1989–1994 av Riksantikvarieämbetet. Då avsöktes framförallt strandnära områden och vattendrag, bynära områden samt de uppgifter om lämningar som man då fick från boende. De större skogsområdena inventerades då endast i begränsad omfattning. Under en tioårsperiod från slutet av 1990-talet fram till 2000-talet genomfördes därför skogsmarkinventeringar av forn- och kulturlämningar i bl.a. Dalarna inom projektet Skog och Historia. Det var ett arbetsmarknadsprojekt där mindre arbetslag under handledning av en utbildad arkeolog hade som uppgift att avsöka skogsmarker. Detta arbete utfördes med oklar täckning och kvalitet. En byråmässig registrering av historiska fäbodan i Dalarna utifrån historiska kartor har därefter utförts av Länsstyrelsen, men den är inte fullständig och omfattar därför inte samtliga fäbodan. Sammantaget är kultur- och fornlämningarna i Dalarnas skogsmarker bristfälligt inventerade och i stora skogsområden i framförallt västra och norra länet närmast oinventerade.

1 Genomförande

1.1 Utförande

Inför inventeringarna studeras kända forn- och kulturlämningar, liksom andra skyddade kulturmiljöer i det aktuella området. Historisk bebyggelse, fäbodan samt odlingsmarker studeras på historiska kartor och analyser görs av topografi, jordarter, flygbilder och skannerdata.

Dessa studier ligger sedan till grund för en fältinventering, vilken utförs selektivt. Historiska bebyggelse- och odlingsområden, kända forn- och kulturlämningar samt platser och/eller områden med stor fornlämningspotential fältinventeras. I övriga områden utförs endast stickprovsinventeringar.

Vid Länsstyrelsens och Skogsstyrelsens inventeringar av naturvärden (Bilaga 1) görs noteringar om strukturer som är resultat av historisk markanvändning (biologiska kulturspår) och övriga lämningar som kan bedömas vara av historiskt slag. Dessa noteringar överlämnas snarast möjligt till Länsstyrelsens enhet för kulturmiljö och samhällsplanering och bedöms där av kulturhistorisk kompetens.

Påträffade fysiska lämningar beskrivs och klassificeras enligt Riksantikvarieämbetets praxis. De mäts in med GPS, avgränsas, beskrivs, fotograferas om möjligt, fornlämningsstatus (juridiskt) bestäms och registreras i det nationella Kulturmiljöregistret.

Vid fältinventeringen kommer även att noteras sådant som bedöms vara värdefulla naturelement eller strukturer. Om sådana noteringar görs kommer dessa att överlämnas till enheten för naturvård vid Länsstyrelsen för vidare undersökning i fält av Länsstyrelsens naturvårdskompetens (Bilaga 1).

1.2 Utförare

Arbetet genomförs om möjligt i Länsstyrelsens regi. Om inte detta är möjligt att uppnå inom planlagd tid, upphandlas tjänsten av en av Länsstyrelsen godkänd arkeologisk kompetens.

1.3 Resultat

Resultatet från inventeringen blir punkter, linjer och polygoner som klassas efter juridisk status och med lämningstyp, beskrivningar, foton som attributdata. Dessa registreras i det nationella Kulturmiljöregistret. Därigenom blir fornlämningsdata tillgängliga för alla berörda i en omarronderingsprocess. Därtill görs en sammanfattande beskrivning av det aktuella områdets olika kulturmiljöer och typiska lämningar samt hur dessa bör hanteras inom en omarronderingsprocess och även vid fortsatt markanvändning för att inte skadas. Materialet kan sammanställas i t.ex. en broschyr.

2 Sammanställning av resultat

När kunskapsinhämtning i fält är slutförd ska resultatsammanställning genomföras. Sammanställningen bör inledas med en kort generell beskrivning av områdets kulturhistoriska särart. Sammanställningen av kulturmiljövärden ska omfatta resultat av fältinventeringar utförda inom projektet, kunskap om sedan tidigare kända kulturmiljövärden, relevanta delar av övriga underlag och information från markägare och andra med kunskap om kulturmiljövärden i området. Materialet sammanställs i kartor, bilder och text i format som tillåter att det kan lämnas till Lantmäteriet tillsammans med en eventuell ansökan om omarrondering. Resultaten överlämnas till projektledaren på Länsstyrelsen i digitalt format.

Det samlade kunskapsunderlaget presenteras av Länsstyrelsen vid ett markägarmöte i byn. Vid mötet ska kunskap som markägarna besitter komplettera bilden av kulturmiljövärden. Med dessa kompletterade underlag som utgångspunkt kan framtidsfrågor för markanvändningen föras. Om en omarrondering därefter vidtas är ett av syftena med kunskapssammanställningen att markägare ska kunna framföra för dem underbyggda önskemål om sitt framtida ägande. Dokumentationen av kulturmiljövärden kommer att skickas in till Lantmäteriet tillsammans med ansökan om omarrondering så att Lantmäteriet, så långt det är möjligt, kan anpassa den nya skiftesplanen med hänsyn till dessa värden.

3 Finansiering

Kostnaden för inventering, beskrivning och dokumentation av kulturmiljövärden finansieras av Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Bilaga 3

Riktlinjer för inventering, beskrivning och dokumentation av sociala värden

Inför en omarrondering ska kunskapen om skogsmarkens natur- och kulturmiljö och sociala värden vara känd inom aktuellt område. Detta görs för att kunskapen om var dessa värden finns ska vara känd av markägare och av myndigheter. I en förlängning utgör kunskapen sedan underlag för hänsyn och planering av markanvändningen.

Utöver ny kunskap, som tas fram genom inventeringar, ska redan känd kunskap från området sammanställas, presenteras och dokumenteras. Den berörda kommunen tar fram underlaget, utför inventeringen, beskriver och dokumenterar de sociala värdena i samråd med markägare och andra med god lokalkännedom.

1 Sociala värden

Ett områdes sociala värden är ekosystemtjänster, det vill säga funktioner hos naturens ekosystem, som gynnar människor genom att upprätthålla eller förbättra människors välmående, livskvalitet och välfärd. Sociala värden kan vara till exempel samvaro, upplevelser, friluftsliv och andra aktiviteter. De sociala värden som bör beskrivas i ett omarronderingsområde är bland andra tätortsnära skogar, vandringsleder, andra frekventerade stigar, ridleder, cykelleder, kanotleder, skoterleder, skidspår, utflyktsmål, utsiktsplatser och samlingsplatser. Dessutom behöver gemensamma anläggningar i byn beskrivas, exempelvis bystuga, dansbana, hockeyplan, fotbollsplan, elljusspår, grustäcker, gemensamma dricksvatten- och/eller avloppsanläggningar eller liknande. Bedrivs det jakt inom området bör eventuellt viltvårdsområde beskrivas och om det finns gemensamma slakt-/kylhus och skjutbanor. Anläggningar för fritidsfiske inom området behöver belysas. Om kommunen har planer för grön infrastruktur och/eller lokalt friluftsliv ska relevanta delar avspeglas i beskrivningen av området. I kartanalysen bör riksintressen för exempelvis friluftsliv och kulturmiljö beaktas.

2 Inventeringar utförda av berörd kommun

Inför inventeringen överlämnar projektledaren på Länsstyrelsen i Dalarnas län en karta eller shape-fil som beskriver det aktuella områdets utbredning. Kommunen gör sedan en GIS-analys och en genomgång av relevanta befintliga planer och beskrivningar som underlag för det fortsatta arbetet. Utifrån dessa underlag väljer kommunen ut områden som besöks i fält. Markägare och andra med god lokalkännedom i området behöver kontaktas för att få ta del av den lokala kunskapen om sociala värden i det aktuella området.

3 Sammanställning av resultat

När kunskapsinhämtning i fält är slutförd ska resultatsammanställning genomföras. Sammanställningen av sociala värden ska omfatta resultat av fältinventeringar utförda inom projektet, kunskap om sedan tidigare kända sociala värden, relevanta delar av övriga underlag och information från markägare och andra med kunskap om sociala värden i området. Materialet sammanställs i kartor, bilder och text i format som tillåter att det kan lämnas till

Lantmäteriet tillsammans med en eventuell ansökan om omarrondering. Resultaten överlämnas till projektledaren på Länsstyrelsen i digitalt format.

Det samlade kunskapsunderlaget presenteras av kommunen vid ett markägarmöte i byn. Vid mötet ska kommunens bild av de sociala värdena kompletteras med kunskap som markägarna besitter. Med dessa kompletterade underlag som utgångspunkt kan framtidsfrågor för markanvändningen behandlas. Om en omarrondering därefter vidtas är ett av syftena med kunskapssammanställningen att markägare ska kunna framföra underbyggda önskemål om sitt framtida ägande. Dokumentationen av de sociala värdena kommer att skickas in till Lantmäteriet tillsammans med ansökan om omarrondering så att Lantmäteriet, så långt det är möjligt, kan anpassa den nya skiftesplanen med hänsyn till dessa värden.

4 Finansiering

Kommunen bekostar personal, resor och material som behövs för beskrivning, inventering och dokumentation av sociala värden i området.

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN